

Iluzje wszechwładzy. Architektura i codzienność pod okupacją niemiecką

18.10.2024–9.02.2025

Wystawa opowiada o niemieckiej okupacji w Polsce podczas II wojny światowej na przykładzie Warthegau / Kraju Warty. Nazistowski aparat administracji we wszystkich obszarach rzeczywistości stwarzał świat iluzji wszechwładzy nad nowo opanowanym terytorium. Znajdowało to wyraz zwłaszcza w architekturze, tworzącej ramę dla codzienności. Realia tamtego czasu są obecne w obiektach historycznych: projektach i budynkach, obrazach, rzeźbach, fotografiach, filmach, plakatach, gazetach, książkach, a nawet przedmiotach codziennego użytku.

Architektura i codzienność pod okupacją niemiecką w Warthegau zostały pokazane na tle pozostałych obszarów okupowanej Polski. Nowy porządek wprowadzany już od 1939 roku przez gauleitera Arthura Greisera miał doprowadzić do całkowitej germanizacji tego okręgu. Pierwszym krokiem do realizacji przyjętego celu były masowe przesiedlenia ludności.

Spółeczeństwo w nowych warunkach funkcjonowało według podziału okupowani–okupanci.

Okupowani to Polacy oraz Żydzi i inne mniejszości narodowe zamieszkujące II Rzeczpospolitą. Niemcy deportowali Polaków do Generalgouvernement / Generalnego Gubernatorstwa – „terenu przybocznego Rzeszy” (*Nebenland des Reiches*). Nieliczną grupę osób pozostałych w Warthegau wykorzystywano jako siłę roboczą. Wiele z nich straciło życie w egzekucjach, więzieniach i obozach. Szczególną brutalnością naznaczona była polityka nazistowskich władz wobec Żydów, którzy byli traktowani jako oddzielna grupa okupowanych. W Warthegau, tak jak w całej Rzeszy, nie przewidziano dla nich miejsca w społeczeństwie.

Okupanci to Niemcy z różnych stron: osoby pochodzące z Rzeszy Niemieckiej w granicach sprzed 1939 roku (*Reichsdeutsche*) oraz mieszkający poza nimi tzw. Niemcy etniczni (*Volksdeutsche*). Wśród tych ostatnich znajdowały się grupy sprowadzone na miejsce wypędzonych Polaków i Żydów głównie z terenów dzisiejszych krajów bałtyckich, Rumunii, Ukrainy i Mołdawii, jak i niemieccy obywatele II Rzeczpospolitej.

Warthegau w dalekosiężnych planach miał służyć jako wzór dla przyszłych terytoriów niemieckich sięgających daleko na wschód. Ta idea znalazła swoje odzwierciedlenie w planach miast i wsi, konkretnych budynków i ich wnętrzu, a także krajobrazów. Wśród nich docelowo miało funkcjonować społeczeństwo tworzące jednorodną etnicznie wspólnotę. Koncepcje niemieckich dygnitarzy i służących im architektów były prezentowane miejscowej ludności za pośrednictwem prasy, radia i kina, rozpowszechniając tym samym iluzję wszechwładzy Rzeszy na nowo opanowanym terenie.

Okupacyjną rzeczywistość ilustrują na wystawie obiekty historyczne reprezentujące okupowanych i okupantów, żyjących zarazem obok siebie i w oddzieleniu. W większości źródłem eksponatów są polskie muzea i archiwa, a część pochodzi z instytucji niemieckich i austriackich oraz zbiorów prywatnych. Obiektami z epoki są także wnętrza Zamku. Został on wzniesiony dla cesarza niemieckiego i króla Prus Wilhelma II na początku XX wieku. W latach międzywojennych służył głównie Uniwersytetowi Poznańskiemu, a w czasie wojny przebudowywano go na siedzibę Hitlera i Greisera.

Refleksja zrodzona z przekonania, że II wojna światowa powinna być przestrożą dla współczesnego świata, w istotny sposób wpłynęła na kształt wystawy. Szczególnie wyraźnie wybrzmiewa to w instalacji artystycznej Izy Tarasewicz. Praca artystki stanowi komentarz do historii dawno minionej, a także tej, która rozgrywa się dzisiaj.

Aleksandra Paradowska

Kuratorka: Aleksandra Paradowska

Aranżacja: Wojciech Luchowski

Identyfikacja Wizualna: Piotr Kacprzak

Współpraca Kuratorska: Annika Wienert

Konsultacje Historyczne: Christhardt Henschel, Katarzyna Woniak

Redakcja tekstów na wystawie: Sylwia Kordylas-Niedziółka

Produkcja: Bartosz Wiśniewski

Autorka instalacji *site specific* w Sali Kominkowej: Iza Tarasewicz

Audioprzewodnik, udźwiękowanie w Sali Wystaw, słuchowisko: FONORAMA

Tłumaczenie opowiadania „Żółty węgiel” Zygmunta Krzyżanowskiego: Jerzy Czech

Organizator: Centrum Kultury ZAMEK w Poznaniu

Partnerzy: Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie, Fundacja im. Maxa Webera

Wystawę współfinansowano ze środków Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej.